

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Переклад – це дуже давній вид людської діяльності. Без нього важко уявити такі добре відомі історичні факти, як утворення великих імперій, населених численними багатомовними народами, панування культури однієї нації, яка має більший соціальний престиж, розповсюдження релігійних та соціальних вчень тощо.

Прикладами найдавніших відомих нам перекладів можна вважати переклади Біблії. За останні десятиліття масштаби перекладацької діяльності настільки виросли, що є всі підстави говорити про початок нового етапу в історії перекладу. У ХХ столітті значно розширилися міжнародні контакти. На карті світу з'явилося багато нових незалежних держав, виникли численні міжнародні та регіональні організації. Бурхливий розвиток науки і техніки викликав велику потребу в активному обміні інформацією. Щороку в світі відбувається багато міжнародних конференцій, зустрічей, нарад. Значно виріс об'єм міжнародної торгівлі, інтенсивність дипломатичної діяльності, міжнародної кореспонденції. Розширилися культурні зв'язки між народами, насправді масового характеру набув туризм. Значне збільшення масштабів та значення перекладацької діяльності не могло не привернути увагу вчених. Уже в давні часи робилися спроби якось осмислити процес перекладу, виявити основні труднощі в його реалізації та їх причини, виробити принципи та рекомендації, які перекладачі могли б використовувати в роботі.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Про переклад висловлювалися у своїх роботах багато видатних майстрів слова: Цицерон, Роджер Бекон, Данте, Сервантес, Мартін Лютер, Гете, Пушкін. Активно займалися перекладом та його проблемами Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, П.Грабовський. Однак лише у середині ХХ століття процес перекладу став об'єктом всебічного наукового дослідження. У цей період робляться перші спроби створити теоретичну модель перекладацького процесу, описати саме ті сторони цього процесу, котрі визначають його своєрідність, відрізняють його від інших видів мовленнєвої або літературної діяльності.

Формулювання цілей статті.. У статті окреслено основні напрями вирішення проблеми формування уявлення студентів про художній переклад: висвітлення відомостей з теорії перекладу, розкриття ролі літературної критики в осмисленні інокультурних творів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Кожна наука стає самостійною, коли вона має свої об'єкт, предмет і термінологію. Свої об'єкт, предмет і термінологію повинна мати і наука про переклад, якщо вона претендує на самостійність. Що ж повинна вивчати наука про переклад, або як її часто ще називають перекладознавство, перекладологія і навіть транслатологія? Більшість дослідників вважає, що наука про переклад вивчає і повинна вивчати процес перекладу. Під процесом перекладу звичайно розуміють міжмовні перетворення, трансформацію тексту на одній мові в текст іншою мовою. Такі перетворення обов'язково обмежені рамками двох конкретних мов. Тим самим завдання науки про переклад зводяться до порівняльного вивчення двох мовних систем, до деякого комплексу проблем часткової теорії перекладу. Однак процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Процес перекладу як специфічний компонент комунікації з використанням двох мов завжди є діяльністю людини, в ньому акумулюються проблеми філософії, психології, фізіології, соціології та інших наук, не кажучи вже про лінгвістику, залежність перекладу від якої немає необхідності доводити. Процес перекладу, що складає специфіку комунікації з використанням двох мов, має свої суттєві особливості. Перша особливість полягає в його різноманітності. Переклад може здійснюватися письмово і усно, із сприйняттям вихідного тексту через навушники і візуально, в спокійній обстановці кабінету і в напруженій обстановці переговорів.

Іншою особливістю процесу перекладу є "невловимість" деяких його сторін. Дослідник зазвичай має у своєму розпорядженні два тексти (вихідний і текст перекладу).

Різнманітність процесу перекладу, невловимість деяких його сторін, що ускладнює дослідження, є причиною появи численних абстрактних моделей процесу перекладу та створення різних теорій перекладу. Серед них теорія закономірних відповідників Я.І.Рецкера, трансформаційна теорія перекладу Ю.А.Найда, ситуативна теорія В.Г.Гака, семантико-семіотична модель Л.С.Бархударова, теорія рівнів еквівалентності В.Н.Комісарова. Всі ці теорії перекладу, які складають предмет науки про переклад, в основному правильно відображають різні сторони об'єкту, але вони не відображають об'єкта в цілому. Незважаючи на велику кількість моделей перекладу, навряд чи сьогодні будь-яка теорія перекладу може претендувати на домінуюче положення в науці. Однак, не викликає сумнівів той факт, що всі теорії, які правильно відображають ту чи іншу сторону об'єкта науки про переклад, роблять в ній свій внесок.

Специфіка викладання англійської мови визначається насамперед тим, що одним з об'єктів вивчення курсу є перекладні художні твори. Це зумовлює необхідність формування уявлення студентів про таке своєрідне явище у світовій культурі, як художній переклад. Систематична робота над його осмисленням сприятиме

адекватному сприйняттю перекладних творів, якісно впливатиме на їх аналіз. Окремі аспекти проблеми формування уявлення про художній переклад розглядалися у 70-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. (О.Гусєв, А.Лосєв, Н.Назарова, В.Бабенко та ін.). До деяких аспектів розглядуваної проблеми звертається в дисертаційному дослідженні, присвяченому філологічному аналізу художнього твору, Ю.Горідько. Зокрема дослідниця підкреслює, що під час застосування запропонованої нею методики необхідно враховувати особливості перекладного художнього тексту (розуміння неминучості перекладацьких трансформацій, перекладу ключових і домінуючих одиниць переважно за найвищим критерієм точності) [3,12].

На важливості роботи над осмисленням сутності художнього перекладу наголошує О.Куцевол, яка радить проводити багатоаспектний аналіз перекладу.

Незважаючи на те, що більшість учених визнають необхідність вирішення означеної проблеми, донині немає методичних праць, які б репрезентували науково обґрунтовану систему формування уявлення студентів про художній переклад в умовах ВНЗ. Мета даної статті – накреслити основні напрями вирішення проблеми, розкрити традиційні та інноваційні методи викладання іноземної мови, запропонувати рекомендації щодо розробки методики формування уявлення студентів про художній переклад. Поява у світовій теорії й практиці навчання іноземній мові численних методів і різноманітних назв методів приводить до необхідності їхнього розмежування по найбільш важливим компонентам і ознакам. “Методи можуть відрізнятися або збігатися: по загальнопедагогічним і частковометодичним цілям і принципам навчання; по співвідношенню рідної й іноземної мови й ролі граматики в навчанні; по організації мовного матеріалу; по організації діяльності й ролі педагога й студента в навчальному процесі; по використанню різних психічних станів тих, хто навчається й ступені інтенсивності навчання; по використанню ТЗН й іншим ознакам” [8,26]. А.Л.Бердичівський у своїй статті пропонує два альтернативних методи, які використовуються в Західній Європі у вивченні іноземних мов. Обидва ці методи опираються на активну рецептивну діяльність тих, яких навчають, на основі якої розвиваються навички й уміння говоріння й писемності [9,16]. На думку Ж.Л.Вітліна майже у всіх навчальних закладах закордонних країн з початку ХХ ст. функціонували три групи методів: прямі, перекладні, змішані. У середині ХХ ст. відбулася «аудіовізуальна революція» у методиці іноземної мови. Так, метод П.Капре, розповсюджений у Америці й Канаді, передбачає комплексне навчання іноземної мови в аудиторії й поза нею за допомогою ряду друкованих посібників, десятків відео і аудіокасет, радіоуроків і телекурсів, забезпечуючи можливість самонавчання й занурення в атмосферу чужої мови й культури. Аналогічний комплекс “Follow Me” був створений методистами країн Ради Європи з англійської мови. Г.В.Рогова вважає, що до основних методів навчання іноземної мови варто віднести ознайомлення, тренування й застосування. Супутнім, оскільки він присутній у кожному з основних методів, є контроль, що включає корекцію й оцінку. Інноваційні методи базуються на традиційних. Наприклад на основних принципах, покладених в основу викладання по методу Берлиця. Слід зазначити, що представники природного методу запропонували систему безперекладної семантизації лексики: показ предмета, його зображення, демонстрація дії з використанням міміки; розкриття значення слів за допомогою синонімів, антонімів або дефініцій; розкриття значення за допомогою контексту. “Всі ці способи семантизації пережили багато методичних напрямків і ввійшли в нашу методику”. Безумовно, сучасна методика використовує різного роду угруповання, запропоновані М.Вальтером, як одне з можливих шляхів систематизації лексики, насамперед це стосується тематичного принципу. Знайшло своє місце в сучасній методиці й коментування дій, особливо на полягає в розробці підходу поетапного впровадження нової методології викладання гуманітарних професійно-орієнтованих дисциплін. В основу роботи покладено принцип демократичної освіти через створення додаткового освітнього простору в рамках роботи інноваційного центру на базі ВУЗ. На прикладі функціонування трьох проектів інноваційного освітнього центру “Global” можна побачити, що позауніверситетська робота зі студентами в рамках проектів центру дозволила доповнити загальний освітній процес елементами демократичного розвитку особистості, які були запозичені з американської системи освіти й адаптовані в нас. “У межах кожного з проектів учасники отримували практичні навички соціалізації: вміння формувати і початковому етапі, а також і розігрування сценки” [5,27]. С.Буко у своїй статті розглядає інноваційність методу, який вдалося адаптувати в Україні. Цей метод змінювати свій соціальний простір, набувати соціально значущих характеристик, оновлювати соціокультурний досвід через волонтерську та професійну діяльність [1, с.53]. Г.Н.Салтовська стверджує, що особистісно-орієнтований підхід у навчанні іноземним мовам співвідноситься з істотною зміною ролі й характеру діяльності викладача іноземної мови. Його завданням стає організація самостійної пізнавальної діяльності студентів, а це, у свою чергу, вимагає відбору таких методів навчання, які дозволяють створювати діяльність, що розвиває когнітивний компонент. Таким основним підходом може служити проблемний метод навчання. У контексті розвиваючої мовної й лінгводидактичної підготовки лінгвіста в області міжкультурної комунікації необхідно говорити про зміну його професійно-методичних якостей, що є найважливішим фактором інноваційного розвитку студента, завтрашнього викладача середньої й вищої школи. “Будь-які нові технології ХХІ століття (проектна, модульна, комп’ютерна, Дальтон-План та ін.) повинні ґрунтуватися на базових положеннях особистісно-орієнтованого підходу, технологічною домінуючою якого є проблемний метод навчання іноземним

мова» [7, с.29]. Прийоми навчання іноземним мовам залежать від цілей і планованих рівнів володіння мовою, від особливостей контингенту що навчається й умов навчання, а також від специфіки досліджуваної мови й культури й у зв'язку з тим, що проявляються стійкі об'єктивні тенденції збереження перекладних методів у навчальних закладах різних країн, значно скорочується використання ортодоксальних прямих методів, які методисти критикують й виникає необхідність в інноваційних методах навчання. У системі навчання зменшилася й змінилася роль теорії граматики, впровадився принцип комунікативної спрямованості, зросла роль взаємодії й мовної активності студентів.

Т.Гусак розглядає деякі напрями розвитку методів викладання іноземної мови у майбутньому – новому тисячолітті. Ці методології мають нетрадиційні погляди на процес викладання порівняно з методами минулих років, серед них: «метод співпраці викладача і учня, метод синергетики, програма «Вдосконалення», метод знання основ, різноманітно осмислювальна модель, функціональний підхід, педагогіка стратегії, методи зосередження на формі та повне фронтальне спілкування тощо» [4, с.59]. Деякі лінгвісти стверджують, що «під час розмови ми віддаємо стільки інформації невербально, що часто словесним змістом розмови можна знехтувати». Незважаючи на ці застереження, прибічники цього напрямку при викладанні іноземних мов зосереджують свою увагу на лінгвістичному компоненті людського спілкування. Вони також рекомендують зосереджувати увагу і на нелінгвістичних аспектах спілкування, у тому числі на ритмі, швидкості, висоті тону, інтонації, жестикуляції, виразі обличчя, поставі тощо.

Тенденція використання в навчанні всіх нових видів ТЗН, створених людством, носить тепер загальний характер. За словами Ж.Л.Вітліна для досягнення комплексних цілей навчання іноземної мови в умовах навчальних закладів необхідно буде сполучити обов'язкові заняття з цього предмету з додатковими заняттями, на яких будуть використовуватися альтернативні методи, що збільшують обсяг інформації, яку засвоює людина; «методи будуть варіюватися залежно від психологічних особливостей різних груп що навчаються; системи навчання будуть включати різноманітні мульти-медійні засоби, які вже почали використовуватися наприкінці ХХ століття, у тому числі мережа ІНТЕРНЕТ, електронну пошту для навчання читанню й письму, телефонні розмови зі студентами інших країн, мікрокомп'ютери й органайзери, які перекладають; замість паперових словників будуть використовуватися більше дешеві й зручні словники електронні» [2, с.65].

У сучасній практиці перекладні твори, як правило, вивчаються в різних аспектах.

1. Перекладний твір як єдине джерело інформації про оригінал.
2. Перекладний твір як основне джерело читацьких конкретизацій (твір вивчається в перекладі, але при цьому розглядається уривок оригіналу).

3. Перекладний твір як засіб глибшого осягнення вивчаного оригіналу (у випадку, коли читач спроможний працювати з оригіналом, переклад виступає допоміжним джерелом в осягненні першого). Щоб привести студентів до адекватного сприйняття перекладного твору, необхідно працювати над розкриттям його основних ознак. Ж.В.Клименко у своїй статті «Формування уявлення учнів про художній переклад у процесі вивчення зарубіжної літератури» виокремлює такі ознаки: вторинність перекладу по відношенню до оригіналу; його специфічна пізнавальна цінність; бікультурний та інтерпретаційний характер перекладного твору; можливість багаторазових реалізацій.

Важливо також розкривати такі актуальні проблеми перекладознавства, як точність перекладу, збереження національного колориту твору, подолання труднощів, пов'язаних з особливостями мов і культур тощо. Адекватному сприйняттю перекладних творів сприятиме і використання відомостей з історії перекладу. Це може бути така інформація: про становлення поглядів на художній переклад; історія видань перекладної літератури та впливу перекладів іншомовних творів на вітчизняне письменство й суспільне життя; факти з історії розвитку української перекладацької школи, життєпису вітчизняних майстрів перекладу. Ознайомлення студентів з відомостями з теорії та історії перекладу буде ефективним, якщо теоретичну підготовку поєднувати з практичною діяльністю, яка передбачатиме різні прийоми та види робіт. Формуванню уявлення студентів про художній переклад як своєрідне літературне явище сприятиме робота над розвитком читацьких навичок. Викладачу слід націлити студентів на сприйняття специфічної пізнавальної цінності перекладної літератури, яка виявляється в насиченні їх екзотизмами, іншомовними власними назвами, різноманітними фактами, незнайомими інокультурному читачеві. Важливу роль у формуванні уявлення про художній переклад відіграє етап аналізу художнього твору, на якому викладач має можливість найяскравіше показати різноманітні аспекти взаємодії оригіналу й перекладу, репрезентувати студентам діалогічність перекладного тексту на рівнях "культура оригіналу – культура перекладу", "автор – перекладач", розкрити інтерпретаційний характер художнього перекладу.

Висновки. У зв'язку з цим перспективним є використання прийому порівняння першоджерела й перекладу. Серед методичних принципів роботи з перекладом велика вага має надаватися принципу репрезентативності – для зіставлення з оригіналом доцільно пропонувати кращі переклади з метою увиразнення

діалогу культур, здобутків перекладацької школи, невичерпних можливостей рідної мови. Ефективними можуть бути такі види робіт, як моделювання дій перекладача, порівняльний аналіз оригіналу й перекладу (окремих елементів, уривків, текстів у повному обсязі, варіантів іншомовних версій), написання есе на тему "Мої роздуми над різними перекладами одного твору". Зокрема з метою поглибленого вивчення 66 сонету В.Шекспіра можна запропонувати розгляд перекладів Д.Паламарчука, Д.Павличка, С.Я.Маршака, Б.Пастернака. Дослідники наголошують на тому, що критика художнього перекладу відіграє важливу роль у розвитку мистецтва перекладу. Вона насамперед виявляється в популяризації найкращих здобутків перекладацької справи й засудженні хибних тенденцій (формалізму, довільності, прояву неповаги до автора оригіналу й читача перекладу) [6, с.8].

Отже, робота над формуванням уявлення студентів про художній переклад буде ефективною, якщо матиме системний характер, ґрунтуватиметься на здобутках порівняльного літературознавства, теорії, історії та критики перекладу. Її результативність значною мірою залежить від урахування мовної компетенції студентів, правильного вибору прийомів і видів навчальної діяльності.

Література

1. Буко С.Л. Социальные ценности и античное музыкознание древних греков // Сборник тезисов Первой региональной научной конференции "Художественные традиции и диалог культур этносов Крыма". – Симферополь: «Таврика», 2003. – 87 с.
2. Бумажные словари уходят в прошлое // Финансовые известия. – 1997. – № 3. – С.63-72.
3. Горідько Ю.Л. Філологічний аналіз художнього тексту в старших класах середньої школи (на матеріалі творів зарубіжних письменників). Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук. – К., 2000. – 16 с.
4. Методологія викладання іноземних мов // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С.58-60.
5. Натуральный метод // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 5. – С.26-28.
6. Попович А. Проблемы художественного перевода. – Благовещенск: РИО БГК им. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 198 с.
7. 7.Салтовская Г.Н., Юрчишина Г.В. Приемы обучения проблемно-поисковому чтению на иностранном языке // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 2. – С.28-32.
8. Эволюция методов обучения иностранным языкам в XX веке // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 2. – С.23-29.
9. Языковая политика и методика преподавания иностранных языков в странах Европы // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 5. – С.16-22.

Анотація

У статті окреслено основні напрями вирішення проблеми формування уявлення студентів про художній переклад: висвітлення відомостей з теорії перекладу, розкриття ролі літературної критики в осмисленні інокультурних творів.

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления решения проблемы формирования представлений студентов о художественном переводе: освещение информации из теории перевода, раскрытие роли литературной критики в осмыслении инокультурных произведений.

©2007

Гузій Н.В.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ОСНОВ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах модернізації вищої педагогічної освіти стверджується її орієнтація на підготовку педагога-професіонала як пролонговану мету, сутнісну характеристику, стратегічний результат організації професійно-педагогічної підготовки. Ефективне становлення професіоналізму майбутнього педагога вимагає створення цілісної науково обґрунтованої системи цього процесу, у структурі якого поряд із цільовим, змістовим, технологічним особливої ваги набуває і результативний компонент, який полягає у розробленні критеріїв, показників, параметрів, рівнів сформованості цього інтегративного професійного утворення.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблематика педагогічних систем успішно досліджується в працях С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалька, Н.В.Кузьміної, В.Я.Лернера, Н.Ф.Талізіної, П.А.Юцявічене та ін., в яких вироблено різноманітні підходи до диференціації їх складових та їх змістового наповнення. Цікаві напрацювання щодо педагогічних систем формування конкретних професійних новоутворень педагогічних працівників в процесі підготовки у ВНЗ та їх структурного складу містяться у дослідженнях В.М.Гриньової, О.А.Дубасенюк, О.М.Пехоти, Л.О.Хоміч, Л.Л.Хоружі, О.С.Цокур та ін. Проте, поза увагою вчених залишилось створення цілісної системи становлення професіоналізму педагогічних кадрів, в якій серед інших компонентів розроблялася і результативна складова,